

empedokles

her Şey sevgi ve
nefretten doğar

Dört temel elementi buluŐturan doğa filozofu

DESTEK YAYINLARI: 1473
FELSEFE: 58

EMPEDOKLES / HER ŞEY SEVGİ VE NEFRETTE DOĞAR

Yayına Hazırlayan: Reha Kuldaşlı

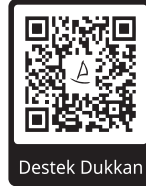
Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumaloğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Haziran 2021
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-283-7

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Destek Dukkan

Deniz Ofset – Çetin Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

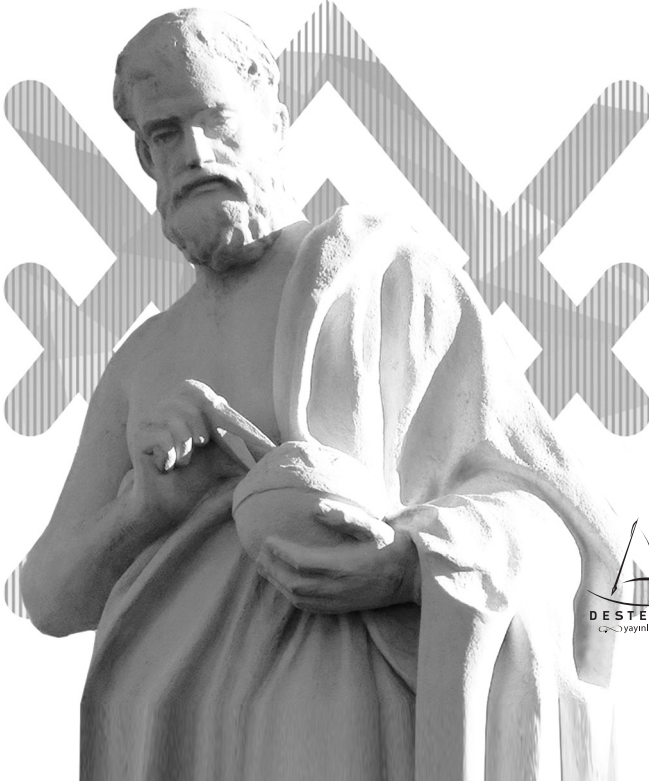

empedokles

her Şey sevgi ve nefretten doğar

Dört temel elementi buluŐturan doğa filozofu

Yayıma Hazırlayan: Reha Kuldaşlı

“Dostlarım...

Selam olsun size! Ölümsüz bir tanrı olarak yürüyorum aranızda, ölümlü değilim artık; kuşaklarla, çiçekli taşlarla, nasıl yaraşırsa öyle kuşandım, onurlandırıldım. Dört başı mamur kentlere her girdiğimde, erkeklerle kadınlar, on binler hürmet eder bana, esenliğe giden yolu bilmek için. Kimi, kehanetler duymak için yanıp tutuşur, kimi de her türlü hastalıktan mustarıptır, can atar iyileştiren bir söz duymak için.”

- Empedokles, Arınmalar

Önsöz

Antik Yunan dünyasıyla günümüzü ayıran zamanın derin uçurumunu aşabilen, bedbaht ölümlülerle kaprisli ölümsüzlerin, amansız savaşlarda yıkılan kentlerin, şiirin ve şarabın, tiranların, kölelerin, kahramanların ve tüm bunların yanında tarihin gördüğü en özgün düşüncülerin dünyasından bize seslenebilen pek az isim vardır. Aradan geçen binlerce yılda sözlerinin çoğu kaybolsa da felsefenin uyanışına tanıklık eden bazı Antik Yunan filozoflarının düşünceleri, biz farkında olmadan zihnimizde yankılanmaya devam eder. Yaşarken “insanlar arasında bir tanrı” olarak yürüdüğünü ilan eden Empedokles, ölüleri diriltip rüzgârlara hükmettiği rivayet edilen olağanüstü yaşamı ve halkın yanında tiranlığa karşı verdiği mücadelenin yanı sıra, evrim düşüncesini önceleyen, hayvan yaşamına saygıyı öğütleyerek hayvan kurbanını yasaklayan, sevgiyi varlığın merkezine alan düşüncesi ve Antik Yunan doğa felsefesi denildiğinde akla ilk gelen meşhur “dört element” teorisiyle

bu isimlerin başında gelir. Dięer Antik dűřünűrlerle kıyaslandığında ۆzellikle ۆlkemizde nispeten az sayıda çalışmaya konu olan Empedokles'in sıra dışı yaşamının ve zengin felsefesinin modern felsefe okurları için aydınlatıcı ve ufuk açıcı olacağını umuyorum.

Reha Kuldaşlı

*“İyi belle bu
bilgiyi, ey sen!
Bu şarkımla
dinledin Tanrıça’yı
ve masalını.”¹*

1. Empedokles (1908). *The Fragments of Empedocles*, çev. William E. Leonard. Chicago: The Open Court Publishing Company [23]. (Bundan sonra *Fragmanlar* olarak anılacaktır.)

*Bu kitapta sunulan Türkçe çeviriler tarafıma ait olup orijinal fragman numaraları köşeli parantezlerle belirtilmiştir.

İnsanlar arasında bir "tanrı"

Yaşamı ve ölümü hakkında pek çok rivayet bulunan Empedokles hakkında en fazla ayrıntıyı Diogenes Laertius'un *Önemli Filozofların Yaşamları ve Düşünceleri* adlı kitabından edinmekteyiz. Buna göre Empedokles, MÖ 5. yüzyılda, Sicilya'nın 800.000 nüfuslu Acragas (Agrigentum) kentinde doğdu. Müreffeh bir kent olan Acragas'ın lüks yaşamı hakkında Empedokles şöyle diyor:

*"Agrigentumlular yarın ölecekmiş gibi incellikle yaşıyor, ama evlerini sonsuza kadar yaşayacakmış gibi inşa ediyorlar."*²

2. Diogenes Laertius (1925). *The Lives and Opinions of Eminent Philosophers*, çev. Robert Drew Hicks, cilt 2, s. 377. (Bundan sonra DL olarak anılacaktır.)

Empedokles'in Acraga'sta gayet nüfuzlu ve aristokrat bir aileden geldiği ve bu durumun siyasi yaşamında önemli rol oynadığı biliniyor. Ancak Empedokles, ailesinden kaynaklanan bu siyasi nüfuzu kendi çıkarına kullanmaktan kaçınmış, ateşli bir demokrasi savunucusu ve halkın dostu olarak ün salmıştır. Daha sonra göreceğimiz üzere, kendisine neredeyse tanrısal özellikler atfedilerek gittiği her yerde büyük bir saygı görmesinde bu tutumunun payı inkâr edilemez.

Pek çok sıra dışı düşünür gibi mutluluğu dünyevi iktidarda aramayan Empedokles'in sahip oldukları kadar terk ettikleri de karakterini ve dolayısıyla düşünme biçimini anlamamıza yardımcı olacaktır. Empedokles'in her türlü diktaya karşı bir özgürlük savunucusu olduğu, büyük Yunan düşünürü Aristoteles tarafından da doğrulanır. Rivayete göre kanaatkâr bir hayat sürmeyi tercih ettiği için kendisine sunulan krallık teklifini reddetmiştir. Kesinliği tartışmalı olmakla birlikte neden krallık yerine demokrasiyi tercih ettiği hakkında yine Diogenes Laertius tarafından aktarılan bir anekdot ilginçtir:

“Yargıçlardan biriyle akşam yemeğine davet edildiğinde, yemek bir süre devam etmesine rağmen masaya şarap konmamıştı. Diğer konuklar sessiz kalsa da o buna öfkelenerek şarap getirilmesini talep etti. Daha sonra ev sahibi, senato hizmetkârının gelmesini beklediğini itiraf etti. Geldiğinde, cümbüş başı ilan edildi ve bu durumun,

Tiran olma planını pek gizleyemeyen ev sahibi tarafından ayarlandığı açıldı, zira konuklara şarabı içmelerini emretmiş, aksi takdirde başlarından aşağı döktüreceğini buyurmuştu. O sırada Empedokles sessiz kaldı; ertesi gün hem ev sahibi hem de cümbüş başı hakkında suç duyurusunda bulunarak hüküm giymelerini ve idam edilmelerini sağladı. Siyasi kariyeri böyle başlamıştır.”³

Yaşadığı dönemdeki siyasi çalkantılar sonucu iktidarı ele geçiren oligarşik “Binler Meclisi’ni” kurulduktan üç yıl sonra dağıtması da yine Laertius’a göre sadece zengin ve nüfuzlu olmakla kalmayıp aynı zamanda halkın yanında yer aldığını kanıtlamaktadır. Bununla birlikte, Empedokles’in dünyevi iktidar peşinde koşmadığını söylerken münzevi bir hayat yaşadığını, deyim yerindeyse “terk-i dünya eylediğini” söylemenin de hatalı olacağı kanaatindeyim. Empedokles, ilerleyen bölümlerde göreceğimiz gibi varlığı bir arada tutan Sevginin uyumunu yeryüzünde de egemen kılmanın yollarını aramış, bu doğrultuda hekimlikten mühendislik denemelerine pek çok pratik çalışma da yapmıştır. Hakkında “tanrısallık” ve “büyücülük” söylentilerine yol açan bu çalışmalarına ve başarılarına yakından bakmak, Empedokles’in karakterini ve düşüncesini daha iyi tanımamız için faydalı olacaktır.

Laertius’a göre Empedokles, en sevdiği öğrencisine şunları söylemiştir:

3. DL, s. 379

“Hastalıkları ve yaşlılığı defeden tüm ilaçları öğreneceksin, zira sadece senin için yapacağım bunu. Yeri süpürürcesine esen, estikçe mısır tarlalarını kırıp geçiren usanmaz rüzgârların şiddetini durduracaksın ve yine, istediğinde rüzgârları geri çağıracaksın. Kara yağmurlardan sonra herkes için tam zamanında getireceksin kurak günleri, yazdan sonra ağaçları besleyen yağmurlar indireceksin gökten. Ölü bir insanın gücünü, Hades’ten⁴ geri getireceksin.”⁵

Bu sözler fazla iddialı görünse de Empedokles’in en azından bir kısmını (pek de büyülmeyen yollarla) başardığı aktarılır. Örneğin, Timaeus’a göre, etezyen rüzgârları şiddetle eserek ekinleri mahvetmeye başladığında, muhtemelen sağlamlığı nedeniyle eşek derisinden paravanlar yapılmasını emretmiştir. Bunları rüzgârların geçiş yolları üzerindeki doğru noktalara, tepelere, dağlık burunlara gerdirerek rüzgârların yönünü değiştirmeyi başarmış, bu sayede hem ekinleri kurtarmış hem de halk arasında “yel dindiren” unvanını almıştır. Efesli Diodorus’un aktardığı, Selinus halkına bela olan veba salgınını durdurduğu hikâye ise Empedokles’in mühendislik becerisinin yanı sıra hekimlik becerilerini görmek açısından da ilginçtir. Diodorus’a göre Selinus halkı, yakınlardaki bir ırmaktan yayılan

4. Hades, Antik Yunan mitolojisinde ölen kişilerin ruhlarının gittiği yeraltı diyarıdır. Yöneticisi Hades, bu mekân ile aynı adı taşır.

5. DL, s. 372

kötü kokular nedeniyle veba salgınından mustarıptı; pek çok kişi hastalıktan hayatını kaybetmiş, kadınlar düşük yapmaya veya doğum sırasında ölmeye başlamıştı. Bu kederli durumdan haberdar olan Empedokles, masraflarını kendi cebinden karşılayarak yakınlarıdaki iki ırmağın yönünün değiştirilmesine karar verir. Bu dâhice fikir sayesinde diğer iki ırmağın suyu, veba salgınına neden olan ırmağın suyuna karışarak ırmağı temizler ve salgın sona erer. Musibetin kökünün kazınmasını kutlamak için verilen ziyafette, Selinus halkının Empedokles'in önünde diz çöküp ona bir tanrıymış gibi dua ettikleri rivayet edilir. Empedokles'e tanrısal güçler atfedilmesine neden olan bir diğer efsane de otuz gün boyunca nefes almayan, nabızı atmayan "ölü" bir kadını "diriltmesidir".

Empedokles'in sıra dışı yaşamı etrafında şekillenen bu efsanelerden ölümü de nasibini almıştır; hatta Empedokles denince akla gelen ilk anlatılardan biri olan, tanrı olduğunu kanıtlamak için Etna Yanardağı'nın kraterine atladığı ünlü hikâyelerden biri yukarıdaki veba efsanesiyle bağlantılıdır. Bu hikâyeye göre Empedokles, veba salgınından sonra verilen ziyafette halkın kendisine bir tanrı olarak sunak sunmasından sonra gerçekten bir tanrı olduğunu göstermek için Etna'nın kraterine atlamıştır. Empedokles'in insanların dünyasından ayrılıp tanrıların arasına katıldığı söylenen ikinci hikâyede ise ölü kadını hayata döndürdükten sonra Peisianax yakınında tanrılara kurban sunmaya gider. En yakın dostu

Pausanias da davetliler arasındadır. Ziyafetten sonra davetliler, ağaçların altında veya buldukları herhangi bir yerde dinlenmeye çekildiklerinde, filozof yaslandığı masadan ayrılmaz. Sabah olduğunda ortadan kaybolmuştur. Davetlilerden biri, gece Empedokles'i adıyla çağıran yüksek bir ses duyduğunu, gözlerini açtığında gökyüzünde bir ışık gördüğünü, sonra lambaların parıltısından başka bir şey görmediğini söyler. Pausanias, kısa süren arama çalışmalarından sonra Empedokles'in "başına umulmadık şeyler geldiğini" ve "artık bir tanrı olduğu için ona sunak sunmaları gerektiğini" ifade eder.⁶ Ancak bunların çoğunun bir efsane olmaktan ileri gitmediği, Empedokles'in tanrıların arasına katılmak yerine Sicilya'dan seyahat ettiği Peloponnesus'tan geri dönmediği, altmış yaşında Peloponnesus'ta öldüğü, günümüzde en kabul gören görüştür. Empedokles'in bir ölümlü olduğundan şüphemiz olmasa da yaşamı etrafında şekillenen bu efsaneler, çağdaşlarının kalbinde bıraktığı derin izleri göstermesi açısından önemlidir.

6. DL, s. 383

*“Gündüz nasıl
değişirse ölümlüler
Geceleyin
düşünceleri öyle
değişir.”⁷*

Empedokles'in entelektüel yaşamı

Empedokles'in entelektüel yaşamına baktığımızda, şairliğinden söz ederek başlamak yerinde olur. Aristoteles'in retorik sanatının kurucusu olarak gördüğü Empedokles, devlet adamı ve filozof olduğu kadar büyük bir şairdir. Felsefi anlamda etkilendiği Yunan düşünür Parmenides gibi düşüncelerini şiir şeklinde ifade etmiş, *Doğa Üzerine* ve *Arınmalar* adlı iki uzun şiirinin bazı fragmanları günümüze ulaşmıştır. Bu şiirlerin tamamı elimizde olmasa da Empedokles'in düşünceleri hakkında fikir sahibi olmamız için yeterli hacimde ve niteliktedir.

Arınmalar metni daha dinsel ve etik temalar taşıırken *Doğa Üzerine* şiirinde aktardığı doğa felsefesi, Elea okulunun "Varlık" doktriniyle Herakleitos'un "Oluş"

düşüncesinin birliğini kurmaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir.⁸ Empedokles, Elea okulunun kurucusu Parmenides gibi hiçlikten varlık doğmayacağını, varlığın asla yok olmayacağını düşünmekle birlikte Herakleitos'un sonsuz değişim veya oluş/gelişim prensibini de kabul eder ve uzlaşmaz gibi görünen bu iki ana düşünce akımını birleştirmeye çalışır. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı göreceğimiz gibi, varlığın özünde değişmediğini, bütüne bakıldığında yaratım veya yok oluşun söz konusu olmadığını, kendi sınırlı bakış açımızda yaratım ve yok oluş addettiğimiz olayların Aşk/Sevgi ve Nefret/Çatışma diye adlandırdığı kozmik güçlerin etkisiyle karışan, farklı kombinasyonlarla bir araya gelip ayrılan ateş, su, hava ve toprak elementlerinden veya "köklerden" kaynaklandığını öğretir. Böyle bakıldığında varlık hem değişmez hem de sürekli değişim halindedir:

*"Daha da söyleyeceğim sana: Ölümlülerin yoktur
doğumu*

Harap olup gitmezler ölerək

Karışıp durmak vardır bir tek, değişir karışanlar

*Ve doğum der buna insanlar."*⁹

8. *Fragmanlar*, s. 3

9. Age. [8]